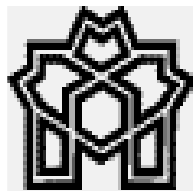

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتَاطِ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتَاطِ
وَالَّذِي يُضَوِّبُ الْمَوْتَاطِ

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

گرایش تعلیم و تربیت اسلامی

موضوع پایان نامه : بررسی مبانی نظری ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ایران
از دیدگاه فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی

استاد راهنما : دکتر سعید بهشتی

استاد مشاور : دکتر طیبه توسلی

استاد داور : دکتر حسن ملکی

دانشجو : رضا حاجی محمد علی

تاریخ دفاع : ۹۰ / ۱۱ / ۹

این اثر را با اردتمندی نسبت به آنان که برگی از
آن می‌گشایند به دختران عزیزم نیوشا و آروشا ،
به عنوان نمایندگان نسل فردا ، تقدیم می‌کنم .

الحمد لله رب العالمين ، سپاس و تشکر مخصوص خداوندگار است زیرا هم اوست
که مرا در دامن مادری مهربان و دلسوز پرورد و پدری با درایت و استوار را
پشتیبانم نمود .

رب بی همتا ، همسری بزرگوار و فداکار را در تمام شئون زندگی مددکارم
گردانید.

و باز این حضرت باری بود که در مسیر تعلیم و تربیتم اساتید دانا و توانایی چون
دکتر سعید بهشتی و دکتر محسن ایمانی را قرار داد .

خداوندا سپاس ! که توسط انسان‌های عالی‌مقام و همچنین برادر و خواهران عزیزم
و دوستان و آشنایان نیک سیرتم مرا یاری کردی و تنها نگذاشتی .

چکیده

در این تحقیق کوشیده شده است تا با کاوش بنیادهایی مطابق با فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی، مبناهایی را یافت که بتوان بنای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی را بر آن استوار نمود. همچنین در این تحقیق که از نوع بنیادی توصیفی است از روش تحلیل عقلانی بر روی اطلاعات مستندی که به روش کتابخانه‌ای جمع آوری شده‌اند، استفاده گردیده و نتایج زیر بدست آمده است.

در پاسخ به سوال اول تحقیق چهار مبنای معرفت‌شناختی: (۱) اتحاد وجودی علم و عالم (۲) تجرد علم (۳) مرتبه‌مندی علم (۴) ابداعی بودن علم، حاصل گردیده است که ارزشیابی‌ها باید بر پایه‌ی آنها شکل گیرند. دلالت‌هایی از این مبانی برای ارزشیابی، در این تحقیق مطرح شده است که خلاصه‌ای از آن به قرار زیر است:

چنین ارزشیابی‌هایی متوجه وسعت وجودی خود انسان است و اندازه‌گیری دانش و علم مرتبی را به عنوان یک صفت یا خصیصه، در دستور کار ندارد.

باید در آن طرح‌های ویژه و جداگانه‌ای برای ارزیابی ادراک مرتبی در هر یک از سه سطح حسی خیالی و عقلی وجود داشته باشد و در هر یک از سه سطح به مرتبی بازخوردهای مناسبی جهت رفع اشکال در همان مورد را بدهد.

مرتبی را در شرایطی کاملاً فعال و خلاق بیازماید.

همچنین در پاسخ به سوال دوم تحقیق شش مبنای انسان‌شناختی: (۱) انسان با موجودیتی در گرو عقل (۲) انسان موجودی یکپارچه (۳) انسان موجودی مختار و انتخابگر (۴) انسان موجودی اجتماعی (۵) انسان موجودی دارای کرامت (۶) انسان موجودی با کمال‌گرایی نامحدود، حاصل گردیده است که ارزشیابی‌ها باید بر پایه‌ی آنها شکل گیرند. دلالت‌هایی از این مبانی برای ارزشیابی، در این تحقیق مطرح شده است که خلاصه‌ای از آن به قرار زیر است:

از خرد کردن انسان به جنبه‌های مختلف برای آنکه بتواند وی را اندازه‌گیری کند بپرهیزد.

به پیچیدگی و وحدت در عین کثرت ابعاد مختلف وجود آدمی بی‌اعتنا نباشد و با ارزیابی‌های مناسب، رشد و کمال متوازن افراد را دیدبانی کند.

باید عقاید و سلاطین گوناگون را شکوفا کند و در فضای آزاد، اندیشه‌ها را برکشد.

ارزشیابی‌ها نباید به گونه‌ای باشند که موجب استبداد و تحمیل اندیشه و همچنین ترس و اضطراب گردند.

و در پاسخ به سوال سوم تحقیق نیز سه مبنای ارزش‌شناختی: (۱) تقوا؛ برترین ارزش در اسلام (۲) نیت؛ روح عمل (۳) مطلق بودن اخلاق، حاصل گردیده است که ارزشیابی‌ها باید بر پایه‌ی آنها شکل گیرند. دلالت‌هایی از این مبانی برای ارزشیابی، در این تحقیق مطرح شده است که خلاصه‌ای از آن به قرار زیر است:

در ارزشیابی‌ها به غیر از نتایج اعمال، توجه ویژه‌ای به نیت و قصدها معطوف گردد.

طرح‌های مناسبی برای آگاهی یافتن از نیت و دل‌مشغولی‌های مرتبان داشته باشد.

در مسایل اخلاقی مرتبی باید هم به لحاظ نظری و هم عملی مورد ارزیابی قرار گیرد.

با شناسایی ردایل و فضایل اخلاقی مرتبی در تغییر دادن ردایل به فضایل و حفظ فضایل به مرتبی کمک کند.

در قسمت نتیجه‌گیری نیز علاوه بر ارائه‌ی خلاصه‌ای از یافته‌های تحقیق مطابقت نظام ارزشیابی موجود با این مبانی بررسی گردیده و میزان تطابق آن بسیار اندک تشخیص داده شده است.

واژگان کلیدی: فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی، ارزش‌شناسی.

فهرست مطالب

۱	فصل اول
۲	۱ - ۱ - مقدمه
۳	۱ - ۲ - بیان مسئله
۷	۱ - ۳ - اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۳	۱ - ۴ - اهداف تحقیق
۱۳	الف - هدف کلی
۱۳	ب - اهداف ویژه
۱۳	۱ - ۵ - سؤالات تحقیق
۱۳	الف - سؤال اصلی
۱۴	ب - سؤالات فرعی
۱۴	۱ - ۶ - تعریف اصطلاحات تحقیق

۱۶	فصل دوم
۱۷	۲ - ۱ - مقدمه
۱۷	۲ - ۲ - مبانی نظری
۱۷	۲ - ۲ - ۱ - نگاهی به مهم‌ترین نظریه‌ها در باب فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی
۱۷	۲ - ۲ - ۱ - ۱ - آشنایی با مفهوم فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی

۲۱	۲-۲-۱-۲- ارائه‌ی رویکردهای پژوهشی در فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی
۲۲	۲-۲-۱-۳- ارائه‌ی طبقه‌بندی مبانی فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی
۲۳	۲-۲-۲- نگاهی به مهم‌ترین نظریه‌ها در باب ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
۲۳	۲-۲-۱- آشنایی با مفهوم اصطلاحات رایج در بحث ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
۲۳	۲-۲-۱-۱- اصطلاح اندازه‌گیری
۲۴	۲-۲-۱-۲- اصطلاح آزمون
۲۴	۲-۲-۱-۳- اصطلاح آزمون
۲۴	۲-۲-۱-۴- اصطلاح سنجش
۲۵	۲-۲-۱-۵- اصطلاح ارزشیابی
۲۶	۲-۲-۱-۶- اصطلاح ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
۲۷	۲-۲-۲- طبقه‌بندی‌های اهداف آموزشی
۲۷	۲-۲-۱- طبقه‌بندی اهداف آموزشی که با عنوان طبقه‌بندی بلوم معروف است
۲۷	• حوزه‌ی شناختی
۲۸	• حوزه‌ی عاطفی
۲۹	• حوزه‌ی روانی - حرکتی
۲۹	۲-۲-۲-۲- طبقه‌بندی تجدید نظر شده‌ی حوزه‌ی شناختی
۳۰	• بعد دانش
۳۰	• بعد فرآیند شناختی
۳۰	۲-۳- پیشینه‌ی تحقیق
۳۱	۲-۳-۱- پایان‌نامه‌ها

۳۳ مقاله‌ها ۲-۳-۲
۳۵ کتاب‌ها ۳-۳-۲
۴۰ فصل سوم
۴۱ مقدمه ۱-۳
۴۱ نوع تحقیق ۲-۳
۴۱ علم ۱-۲-۳
۴۲ فلسفه ۲-۲-۳
۴۳ تحقیق حاضر ۳-۲-۳
۴۴ روش تحقیق ۳-۳
۴۶ روش و ابزار گردآوری اطلاعات ۴-۳
۴۷ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۵-۳
۴۸ فصل چهارم
۴۹ مقدمه ۱-۴
۵۰ بخش اول : بررسی سوال اول تحقیق ۲-۴
۵۲ اتحاد وجودی علم و عالم ۱-۲-۴
۵۴ تجرد علم ۲-۲-۴
۵۶ مرتبه‌مندی علم ۳-۲-۴
۶۰ ابداعی بودن علم ۴-۲-۴

- ۴-۳- بخش دوم : بررسی سوال دوم تحقیق ۶۳
- ۴-۳-۱- انسان با موجودیتی در گرو عقل ۶۳
- ۴-۳-۲- انسان موجودی یکپارچه ۷۰
- ۴-۳-۳- انسان موجودی مختار و انتخابگر ۷۵
- ۴-۳-۴- انسان موجودی اجتماعی ۷۹
- ۴-۳-۵- انسان موجودی دارای کرامت ۸۵
- ۴-۳-۶- انسان موجودی با کمال‌گرایی نامحدود ۸۸
- ۴-۴- بخش سوم : بررسی سوال سوم تحقیق ۹۲
- ۴-۴-۱- تقوا ؛ برترین ارزش در اسلام ۹۲
- ۴-۴-۲- نیت ؛ روح عمل ۹۵
- ۴-۴-۳- مطلق بودن اخلاق ۹۶
- ۴-۴-۱- معیار فعل اخلاقی ۹۷
- ۴-۴-۱-۱- پسند انسان ۹۷
- ۴-۴-۱-۲- مطابقت با روح زمان ۹۸
- ۴-۴-۱-۳- دگر دوستی ۹۸
- ۴-۴-۱-۴- حسن و قبح ذاتی افعال ۹۸
- ۴-۴-۱-۵- الهام وجدان ۹۹
- ۴-۴-۱-۶- رضای خدا ۹۹
- ۴-۴-۲- سعادت انسان ؛ برترین انگیزه فعل اخلاقی ۱۰۰
- ۴-۴-۳- بررسی نسبیّت یا اطلاق اخلاق ۱۰۱

فصل پنجم

- ۱۰۲ ۴-۴-۳-۴- نسبی بودن رفتار
- ۱۰۴
- ۱۰۵ ۱-۵- مقدمه
- ۱۰۵ ۲-۵- خلاصه‌ی یافته‌های تحقیق
- ۱۰۵ ۱-۲-۵- مبانی معرفت‌شناسی و دلالت‌های آن برای ارزشیابی
- ۱۰۵ ۱-۱-۲-۵- اتحاد وجودی علم و عالم
- ۱۰۶ ۲-۱-۲-۵- تجرد علم
- ۱۰۶ ۳-۱-۲-۵- مرتبه‌مندی علم
- ۱۰۷ ۴-۱-۲-۵- ابداعی بودن علم
- ۱۰۷ ۲-۲-۵- مبانی انسان‌شناسی و دلالت‌های آن برای ارزشیابی
- ۱۰۸ ۱-۲-۲-۵- انسان با موجودیتی در گرو عقل
- ۱۰۸ ۲-۲-۲-۵- انسان موجودی یکپارچه
- ۱۰۸ ۳-۲-۲-۵- انسان موجودی مختار و انتخابگر
- ۱۰۹ ۴-۲-۲-۵- انسان موجودی اجتماعی
- ۱۱۰ ۵-۲-۲-۵- انسان موجودی دارای کرامت
- ۱۱۰ ۶-۲-۲-۵- انسان موجودی با کمال‌گرایی نا محدود
- ۱۱۱ ۳-۲-۵- مبانی ارزش‌شناسی و دلالت‌های آن برای ارزشیابی
- ۱۱۱ ۱-۳-۲-۵- تقوا، برترین ارزش در اسلام
- ۱۱۲ ۲-۳-۲-۵- نیت؛ روح عمل

۱۱۲	۵-۲-۳-۳- مطلق بودن اخلاق
۱۱۳	۵-۳- بحث و نتیجه گیری
۱۱۳	۵-۳-۱- باهم نگری
۱۱۶	۵-۳-۲- اظهار نظر درباره ی یافته ها
۱۲۲	۵-۴- محدودیت های تحقیق
۱۲۳	۵-۵- پیشنهادها
۱۲۳	۵-۵-۱- پیشنهادهای پژوهشی
۱۲۴	۵-۵-۲- پیشنهادهای کاربردی
۱۲۶	فهرست منابع
۱۳۱	ضمایم
۱۳۶	چکیده ی انگلیسی

فصل اول

کلیات تحقیق

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۗ

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

و خدا شما را از بطن مادرانتان بیرون آورد در حالی که هیچ نمی دانستید و به شما گوش و چشم و قلب اعطا کرد تا مگر [دانا شوید و] شکر [این نعمتها] به جای آرید.

(آیه ۷۸ سوره ی نحل)

۱ - ۱ - مقدمه

تعلیم و تربیت مسئله‌ی مهمی است که اکثر جوامع و ملتها درباره‌ی آن موضع‌گیری و اعلام نظر کرده‌اند و با توجه به تعاریف و تعبیری که از آن ارائه داده‌اند سعی نموده‌اند تا نسل‌های آینده را مطابق این آرا و اندیشه‌ها که متعلق به دیدگاه آنان است تعلیم دهند و تربیت کنند.

در این خصوص شاخه‌ها معرفتی و علوم بسیاری شکل گرفته‌اند که یکی از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین آنها فلسفه‌ی تعلیم و تربیت است.

می‌دانیم در فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اکثر پرسش‌ها درباره‌ی اهداف، محتوی، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت است که البته در این رشته‌ی معرفتی، پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها با توجه به موضع‌گیری‌هایی است که قبلاً درباره‌ی حقیقت انسان و معنای زندگانی و سرنوشت آدمی شده است (نقیب زاده، ۱۳۸۷).

در ایران و شاید بسیاری از کشورهای دنیا دیوار قطوری بین بنیادهای فلسفه‌ی تعلیم و تربیت و ارزشیابی ایجاد شده است (شمشیری، ۱۳۸۶). ولی ارزشیابی بی توجه به زیر بنای فلسفی آن همواره در معرض این خطر قرار دارد که دچار اشتباه شود و در راه قضاوت به خطا رود (منسوب بصیری، ۱۳۸۳).

اکنون در این مجال کوشیده شده است تا مبانی نظری ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، از دیدگاه فلسفه تعلیم و

تربیت اسلامی بررسی شود .

در این فصل پس از این مقدمه کوتاه ، در بخش بیان مسئله ، کوشش شده است که با توضیح تک تک اجزای تشکیل دهنده‌ی عنوان ، عنوان تحقیق به خوبی تبیین و واضح گردد سپس در بخش بعدی در ذیل عنوان اهمیت و ضرورت سعی گردیده تا به این پرسش که " چرا نیاز به انجام چنین تحقیقی است ؟ " پاسخ داده شود در ادامه‌ی این فصل در دو بخش مجزا اهداف و سؤالات تحقیق که خود به دو طبقه‌ی کلی و ویژه تقسیم شده‌اند ، آورده شده است .

در انتهای این فصل نیز بخشی به تعریف اصطلاحات مورد استفاده در این تحقیق ، اختصاص داده شده است .

۱ - ۲ - بیان مسئله

در این بخش سعی شده است که عنوان تحقیق ، به خوبی توضیح داده شود تا نگارنده و خواننده بتوانند مطالعه و تأمل خود را از یک نقطه مشترک و واحد آغاز نمایند .

از آنجا که عنوان این تحقیق « بررسی مبانی نظری پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ایران از دیدگاه فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی » است ، " بررسی " کلمه‌ای کلیدی در آن بشمار می‌رود زیرا اساساً آنچه که در این تحقیق انجام می‌شود همین عمل " بررسی " است .

ماحصل جستجوهایی که درباره‌ی معنای لغت " بررسی " در لغت‌نامه‌های عمید و دهخدا انجام گرفت حاکی از این است که " بررسی " ، واکاوی ، مطالعه و تحقیقی است که در طی آن ضمن دریافتن نکات ، نوعی تشخیص و امتیازدهی مستتر است . در ادامه تجزیه و تحلیل عنوان باید روشن نمود که این بررسی روی چه موضوعی انجام خواهد گرفت . پس باید دانست " مبانی نظری ارزشیابی پیشرفت تحصیلی " چیست ؟

" مبانی نظری تعلیم و تربیت " همانا " مبانی نظری ارزشیابی پیشرفت تحصیلی " نیز می‌باشد چرا که ارزشیابی پیشرفت تحصیلی جزئی از اجزاء تعلیم و تربیت به حساب می‌آید (شمشیری ، ۱۳۸۶) .

لذا اکنون معنی لغوی " مبانی نظری " و معنی اصطلاحی " مبانی نظری تعلیم و تربیت " ، ذکر می‌گردد .
بر اساس آنچه در لغت‌نامه‌ها آمده است " مبانی " به معنای : اساس ، پایه و بنیان ، شالوده ، طرح و نقشه می‌باشد و " نظری " به معنای هر تصور یا تصدیقی است که درک آن محتاج به فکر و نظر باشد . غالباً نظری مقابل عملی آورده می‌شود و البته گاهی نیز مقابل بدیهی هم گفته می‌شود . بنابراین ترکیب وصفی " مبانی نظری " از لحاظ لغوی ، به معنای اساس ، پایه و بنیانی است متشکل از تصورات و تصدیقاتی که از راه تفکر و نظر بدست آمده‌اند .

اکنون باید دید که اصطلاح " مبانی نظری تعلیم و تربیت " به چه مفهومی اطلاق می‌گردد . در اینجا با ارائه‌ی آراء برخی صاحب‌نظران در این زمینه به بررسی این مفهوم پرداخته می‌شود .

« مبانی تعلیم و تربیت از موقع آدمی و امکانات و محدودیت‌هایش و نیز از ضرورت‌هایی که حیاتش همواره تحت تأثیر آنهاست ، بحث می‌کند » (شکوهی ، ۱۳۸۵ ، ص ۶۱) .

تمامی این گفتگوها در مقام توصیف‌اند و به صورت نظری ارائه می‌شوند همانطور که بهشتی (۱۳۸۹ ، ص ۱۰۱) می‌گوید : « بی‌گمان ، علم تعلیم و تربیت ، علمی دستوری و کاربردی است و با بایدها و نبایدها سر و کار دارد ، اما از آنجا که بایدها و نبایدهای تربیتی در هر مکتب تربیتی ، بر نظریه‌ها و دیدگاه‌های توصیفی آن مکتب ، در ارتباط با انسان و ماهیت او مبتنی است می‌توان این دیدگاه‌ها را به منزله‌ی بنیادهای تعلیم و تربیت قلمداد کرد » .

برخی در آثار خود مبانی تعلیم و تربیت را به طور کلی در دو دسته‌ی مبانی علمی و مبانی فلسفی معرفی کرده‌اند (شکوهی ، پیشین) .

و برخی دیگر بنیادهای تعلیم و تربیت را بر سه گونه‌ی علمی ، فلسفی و دینی دانسته‌اند (بهشتی ، پیشین) .

حتی گاهی برای مبانی فلسفی ، نقش بنیادی تری نیز در نظر گرفته شده است ، همانطور که کیلانی (ترجمه رفیعی ، ۱۳۸۹ ، ص ۵۷) می گوید :

فلسفه‌ی تربیت - هر فلسفه تربیتی‌ای که باشد - در فعالیت تربیتی جایگاه نخست را دارد . از این فلسفه ، اهداف تربیتی ، برنامه‌های آن ، مؤسسات آن ، روش‌های آن و ابزارهایش برای آموزش و ارزیابی سر چشمه می‌گیرد ؛ همان‌گونه که ریشه‌ها ، ساقه‌ها ، شاخه‌ها ، برگ‌ها ، گل‌ها و میوه‌های درخت از دانه‌ای که در دل خاک نهاده می‌شود بوجود می‌آید .

در هر حال مبانی فلسفی ، در تمام مواردی که ذکر گردید ، بنیادی نظری برای تعلیم و تربیت بشمار رفته است ، لذا با توجه به اینکه در عنوان تحقیق ، نظرگاه آن ، " دیدگاه فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی " ذکر گردیده است ، " بررسی " این تحقیق نیز ، بررسی مبانی فلسفی تعلیم و تربیت است .

درباره‌ی مبانی فلسفی تعلیم و تربیت نیز می‌توان به تعابیر و تعاریف زیر اشاره کرد :

« مبانی فلسفی آموزش و پرورش از ملاحظات اخلاقی و فلسفی مربوط به طبیعت آدمی و هدف‌ها و غایات تربیت افراد استنتاج می‌شود » (شکوهی ، پیشین ، ص ۶۱) .

« بنیادهای فلسفی حاوی دیدگاه فیلسوفان درباره تربیت انسان‌اند . بدیهی است که هر دیدگاه فلسفی درباره‌ی انسان دارای " مدلولات تربیتی " ویژه‌ی خود است » (بهشتی ، پیشین ، ص ۱۰۱) .

بدین ترتیب واکاوی‌های این تحقیق در حوزه‌ی انسان‌شناسی فلسفی (با آن وسعت که معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی را در بطن خود دارد) خواهد بود و طبیعی است همانطور که در معنای " بررسی " آورده شد ، این کاوش‌ها منجر به نوعی دریافت همراه با تشخیص در بین مبانی متعدد بشود .

البته چون ارزشیابی پیشرفت تحصیلی جزئی از اجزاء تعلیم و تربیت می‌باشد ، ممکن است تمام مبانی فلسفی تعلیم و تربیت به آن مربوط نشود و فقط آن دسته از این مبانی مورد توجه قرار گیرد که بتواند در

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مؤثر باشد .

ذکر این نکته خالی از فایده نیست که مراد از ارزشیابی در این تحقیق ، فرآیندی نظام‌دار برای تعیین میزان دستیابی دانش‌آموزان به دانش‌ها ، مهارت‌ها و توانایی‌هایی است که پس از آموزش از آنان انتظار می‌رود و همچنین ارزشیابی مبنای تصمیم‌گیری برای فعالیت‌های عملی و اجرایی است (سیف ، ۱۳۸۶) .

آخرین مطالبی که در خصوص وضوح بخشی به موضوع تحقیق مطرح می‌شود بیان " چیستی " فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی و همچنین نقش ترکیب اضافی " دانش‌آموزان ایران " در عنوان است .

« فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی ، یکی از علوم فلسفی اسلامی یا فلسفه‌های مضاف اسلامی است که با روش تعقلی و استدلالی به تحلیل و تبیین و اثبات مبادی تصویری و تصدیقی تعلیم و تربیت اسلامی می‌پردازد » (بهشتی ، پیشین ، ص ۲۷۷) .

و نیز در توضیح نقش " دانش‌آموزان ایران " در عنوان این نکته قابل ذکر است که به هر حال روش‌های متنوعی در دنیا برای ارزشیابی دانش‌آموزان وجود دارد و هر کدام از آنها مطابق و منطبق با مبانی و اصول فلسفی خاصی هستند که نقد و بررسی همه‌ی آنها در قالب یک پایان‌نامه کارشناسی ارشد امکان‌پذیر نیست، همچنین فرض بومی بودن و کاربردی شدن این پایان‌نامه از جمله دغدغه‌های نگارنده می‌باشد ، لذا قید ایرانی بودن در عنوان آورده شد تا هر دوی این موارد لحاظ گردیده و دامنه‌ی تحقیق به طور منطقی محدود گردد .

بنا بر آنچه گفته شد ، مسئله‌ی تحقیق حاضر کاوش بنیادهایی مطابق با فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی (که قبلاً معرفی شد) است که بتوان بنای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (که قبلاً معرفی شد) دانش‌آموزان ایران را بر روی آنها استوار گردانید . البته بدیهی است که در ضمن تحقیق فوق تأثیرات پایه (بنیادهای فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی) بر شکل‌گیری بنا (ارزشیابی پیشرفت تحصیلی) هم مطالعه خواهد شد .

۱ - ۳ - اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت و ضرورت این تحقیق به اهمیت و ضرورت ارزشیابی تحصیلی و همچنین نقش اساسی و مهم فلسفه تعلیم و تربیت در تمام شئون و امور تربیتی و تعلیمی، گره خورده است.

لذا برای بیان اهمیت این موضوع ابتدا، اهمیت و ضرورت ارزشیابی تحصیلی مطرح می‌شود و سپس به نقش تأثیر گذار فلسفه تعلیم و تربیت در ارزشیابی تحصیلی اشاره می‌شود، دست آخر نیز با جمع‌بندی موارد فوق و آوردن توضیحاتی در خصوص فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، اهمیت و ضرورت این تحقیق بیان می‌گردد.

الف - اهمیت ارزشیابی

خداوند متعال می‌فرماید:

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ
وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

[آیا آن کس که شب و روز به کفر و عصیان مشغول است بهتر است] یا آن کس که ساعات شب را به طاعت خدا به سجود و قیام پردازد و از عذاب آخرت ترسان و به رحمت الهی امیدوار است؟ بگو: آیا آنان که اهل علم و دانشند با مردم جاهل نادان یکسانند؟ منحصرأ خردمندان متذکر این مطلبند.

(آیه ۹ سوره زمر)

از فحوای آیه مورد نظر در کنار آیه قبل از آن اینگونه استنباط می‌شود که جفت گروه‌هایی (شاکر و کافر، عالم و جاهل) وجود دارند که با هم یکسان نیستند و متشبه و مختلط نمی‌شوند و کسانی متذکر مساوی نبودن این دو طایفه‌اند که صاحب عقلند و این خود نشان دهنده‌ی عدم تساوی این دو طایفه است چون گروه نادان به حقایق امور اذعان نمی‌کنند ولی این گروه عالمانند که متذکر می‌شوند (طباطبایی، ترجمه

موسوی همدانی ، ۱۳۸۴) .

پرسش بنیادین « آیا کسانی که نمی‌دانند با آنان که می‌دانند برابرنند ؟ » پرسشی است که بنا بر نص صریح خود آیه ، توسط اهل اندیشه و تفکر پاسخی منفی خواهد گرفت . هر وجدان پاک و عقل سلیم تأیید می‌کند که دانا و نادان ، فرهیخته و ادب ناموخته با هم مساوی نیستند و برای آنکه ما در برنامه‌های تربیتی خود آنان را با هم برابر نگیریم ، باید آنان را شناسایی و تفکیک کنیم .

ب - اهمیت ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

این جداسازی و تفکیک در تعلیم و تربیت بر عهده‌ی نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی گذاشته شده است تا علاوه بر تمیز گروه‌ها ، معیاری برای تعیین میزان موفقیت اعمال تعلیمی و تربیتی در رساندن افراد از جمع گروه نامطلوب به خیل گروه مطلوب باشد .

سنجش و ارزشیابی جزء لاینفک تعلیم و تربیت بشمار می‌رود که بدون استمرار دقیق آن ، رسیدن به اهداف مورد نظر بصورت مطلوب ، ناممکن خواهد بود . کمک به شکوفایی استعدادهای افراد به ابزارهای مناسب و مهارت نیاز دارد و از آنجا که دانش تعلیم و تربیت ، اصولی را در بر می‌گیرد تا رفتار دو قطب شاگرد - معلم را هدایت کند ، درک صفات مکنون این دو قطب مهم ، بدون بکارگیری وسایل سنجش و ارزشیابی امکان پذیر نیست (نفیسی ، ۱۳۷۶) .

بدین ترتیب ارزشیابی تحصیلی نقشی به مهمی تفاوت گروه‌های مذکور در آیه‌ی فوق و هم‌چنین به ضرورت تعلیم و تربیت خواهد داشت .

ج - اهمیت تأثیر مبانی فلسفی تعلیم و تربیت بر ارزشیابی

آنچه اجمالاً به آن پرداخته شد ، اهمیت و ضرورت ارزشیابی تحصیلی بود اما اینکه فلسفه تعلیم و تربیت چه تأثیری بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دارد و ارتباط شیوه‌های ارزشیابی با مبانی فلسفه‌ی تربیتی چگونه است ، سؤالاتی است که طی سطور آتی به آن پرداخته می‌شود .

رابطه‌ی فلسفه‌ی تربیتی حاکم بر نظام آموزش و پرورش و شیوه‌های ارزشیابی ، موضوعی است که کمتر از سوی کارشناسان و پژوهشگران به آن توجه شده است . این در حالی است که تعریف و معنای ارزشیابی و شیوه‌های متناسب با آن ، بخشی از مفهوم " برنامه درسی " تلقی شده و به همین دلیل ، خواه ناخواه متأثر از مبانی فلسفی و یا به تعبیر آیزنر (۴۸ - ۴۷ ، ۱۹۹۴) ایدئولوژی‌های حاکم بر برنامه‌ی درسی می‌باشد . به همین خاطر ، قبل از پرداختن به مباحث ارزشیابی و رابطه‌ی آن با مباحثی همچون خلاقیت ، سبک های تفکر و نظایر آن ، نخست با یدیستی معنا و مفهوم تعلیم و تربیت و همچنین ماهیت متربی () مبانی انسان‌شناسی) روشن شود . در غیر این صورت با ملغمه‌ای ناهمگون و ناسازگار از اهداف ، برنامه‌ها و روش‌های متضاد و نامتجانس ، روبرو خواهیم شد که در عمل نیز نه تنها چندان سودمند نمی‌باشد ؛ بلکه در بسیاری از مواقع ضمن آسیب‌پذیری بالا و ماهیت شکننده ، زیان بخش نیز خواهد بود (شمشیری ، ۱۳۸۶ ، ص ۷۹) .

افزون بر این برای شناخت دقیق الگوهای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و همچنین مقایسه‌ی آنها با یکدیگر به منظور انتخاب بهترین گزینه ، بررسی مبانی فلسفی الگوها راه‌گشاست . شاید راه‌های دیگر نیز برای مقایسه‌ی این الگوها باشد اما بی‌گمان معنی‌دارترین آنها ، مقایسه‌ی فرضیه‌های زیر بنایی و مبانی فلسفی آنهاست همان مبانی که این الگوها بر پایه‌ی آن شکل گرفته‌اند . منسوب بصیری (۱۳۸۳ ، صص ۱-۲) در این خصوص می‌گوید :

پدید آمدن سریع انواع الگوهای ارزشیابی در چند دهه گذشته ، نشانه‌ای از میزان کاربرد ارزشیابی است . اما این الگوها از نظر روش‌شناسی با یکدیگر متفاوت هستند . مبانی اصلی این تفاوت نیز زیر بنای فلسفی الگوهاست . با بررسی زیر بنای فلسفی الگوهای ارزشیابی